

Śmierć współnika w spółce cywilnej

Przejdź do produktu na ksiegarnia.beck.pl

Przedmowa

Sukcesja prawna *mortis causa* na wypadek śmierci przedsiębiorców to temat nabierający na znaczeniu w sektorze prawa. Wynika to ze współczesnego podłoża społeczno-ekonomicznego. Przez ostatnie dekady liczba przedsiębiorstw w Polsce systematycznie wzrastała. W 2020 r. działało ok. 2,3 mln małych i średnich przedsiębiorców niefinansowych aktywnych, czyli o 2,3% więcej niż w 2019 r., a o aż 21,4% więcej niż w 2008 r.¹ Znaczna część osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą rozpoczęła ją nadal jednak w latach 90. XX w. Oznacza to, że znaczna część z nich to osoby w wieku poprodukcyjnym (przekraczającym 65 lat). Tę tendencję dostrzegł sam ustawodawca w uzasadnieniu do ZarządSukcU. Jak w nim wskazano: „[w] perspektywie najbliższych 10–20 lat problem sukcesji przedsiębiorstwa osoby fizycznej będzie dotyczył coraz liczniejszej grupy przedsiębiorców”². Można przyjąć, że proces ten uległ przyspieszeniu wskutek kryzysu pandemicznego w latach 2020–2022. Niezaplanowana czy nieodpowiednio zaplanowana sukcesja może doprowadzić do upadku przedsiębiorstwa. Jest to szczególnie widoczne na tle przedsiębiorstw rodzinnych, które w większości nie przechodzą na następcę pokolenia. Natomiast zaplanowanie skutecznego procesu sukcesji jest wręcz przez przedsiębiorców oczekiwane, bowiem aż 70% przedsiębiorców wyraża wolę przekazania własności i zarządu na rzecz młodszego pokolenia jeszcze za swojego życia³.

Wskazane problemy sukcesji na ogół były podnoszone w kontekście jednoosobowej działalności gospodarczej. Trzeba jednak wskazać, że zachowują one aktualność także w kontekście sukcesji prawnej *mortis causa* w spółkach wykorzystywanych w obrocie handlowym. Wśród nich szczególną pozycję zajmuje spółka cywilna, gdzie występują podobne zagrożenia jak w przypadku śmierci samodzielnego przedsiębiorcy. Problem ten nie był jak dotąd tak żywo dyskutowany w nauce, ponieważ ustawodawca częściowo reguluje zagadnienie śmierci współnika w art. 872 KC. Jednak to relatywnie skąpe i niejasne uregulowanie nie rozwiązuje wszelkich wątpliwości i problemów. Dostrzegł to zresztą sam ustawodawca, przewidując możliwość ustanowienia zarządu sukcesyjnego do zarządzania udziałem w spółce cywilnej (art. 46–48 ZarządSukcU). Co więcej, spółki cywilne stanowią jedną z najbardziej popularnych form działalności gospodar-

¹ M. Nieć, w: Raport PARP o stanie sektora MŚP w Polsce (red. A. Skowrońska, A. Tarnawa), 2022, s. 12.

² Zob. uzasadnienie ZarządSukcU, s. 3–4.

³ M. Widz, w: Raport FACTS. Preferencje sukcesyjne polskich przedsiębiorców rodzinnych (red. A. Włodarczyk), s. 9, dostępny online: https://www.ibrpolska.pl/wp-content/uploads/2020/02/Raport_FACTS_Institut-Biznesu-Rodzinnego.pdf (dostęp: 7.11.2022 r.).

czych w Polsce. Na koniec 2021 r. odnotowano 292 tys. zarejestrowanych spółek cywilnych, które to stanowią aż 49,30% wszystkich spółek zarejestrowanych w rejestrze REGON⁴. Nie jest to forma działalności tak popularna, jak jednoosobowe działalności gospodarcze (ok. 3 mln 446 tys.⁵) czy spółki z o.o. (ok. 500 tys.⁶), ale jednak jest widoczna tendencja wzrostowa wobec rejestrowanych spółek cywilnych. Trzeba jeszcze przecież uwzględnić, że w praktyce może funkcjonować wiele spółek cywilnych, których funkcjonowanie nie zostało nigdzie ujawnione. Relatywnie duża ilość spółek cywilnych prowadzi do wniosku, że problem sukcesji prawnej również jest tu aktualny. Potwierdzają to statystyki, wg których na marzec 2017 r. wskazano, że aż 21 tys. wspólników spółki cywilnej przekroczyło 65 r.ż.⁷ Wszystko to stawia pytanie o potrzebę dogłębnej analizy problematyki śmierci wspólnika spółki cywilnej.

Problematyka śmierci wspólnika w spółce cywilnej nie doczekała się jak dotąd pogłębionego opracowania w literaturze polskiej. Problem wykładni art. 872 KC był na ogół ujmowany w kilku artykułach naukowych oraz bardzo szczątkowo, na parę stron w komentarzach do Kodeksu cywilnego, podręcznikach czy systemach prawa. Niedawno na rynku prawniczym ukazała się publikacja Pawła Zdanikowskiego pt. „Następstwo prawne na wypadek śmierci po wspólnikach i akcjonariuszach spółek handlowych”⁸. Jest to pierwsze kompleksowe opracowanie dotyczące sukcesji *mortis causa* w prawie spółek, co tylko potwierdza wzrost zainteresowania omawianą tematyką. Opracowanie to jednak nie pokrywa się z treścią niniejszej książki z dwóch powodów. Po pierwsze, publikacja P. Zdanikowskiego nie obejmuje problematyki następstwa *mortis causa* w spółce cywilnej (jako że nie jest ona ujmowana jako spółka handlowa). Po drugie, w niniejszej pracy perspektywa została poświęcona tylko jednej spółce – cywilnej, a więc z natury rzeczy rozważania mają bardziej szczegółowy oraz wyprofilowany charakter.

Do powyższego należy dodać, że zagadnienie śmierci wspólnika w spółce cywilnej zasługuje na samodzielne opracowanie monograficzne. Potwierdza to także duża ilość oraz waga występujących zagadnień prawnych. Podstawowym i fundamentalnym problemem sukcesji w prawie spółek jest konflikt aksjologiczny prawa spółek (szeroko rozumianego, jako też prawa spółki cywilnej, a nie tylko KSH) oraz prawa spadkowego (zob. Rozdział I, § 1). Od zajęcia stanowiska w przedmiocie tego konfliktu zależeć będzie rozumienie art. 872 KC oraz rozstrzygnięcie podstawowych problemów. Dotyczy to kwestii dziedziczności udziału w spółce oraz swobody testowania (wskazania osoby, która ma wejść do spółki w miejsce zmarłego wspólnika), zarządu udziałem w spółce

⁴ Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON, 2021 r., GUS, s. 14–15.

⁵ Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON, 2021 r., GUS, s. 27.

⁶ Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON, 2021 r., GUS, s. 15.

⁷ Uzasadnienie ZarządSukcU, s. 4.

⁸ Warszawa 2022, s. 1–412.

cywilnej po śmierci spadkodawcy, zastosowania reguł odpowiedzialności za długi spadkowe czy wskazania prawa właściwego wg norm prawa prywatnego międzynarodowego, wniesienia prawa członkostwa w spółce cywilnej do fundacji rodzinnej. W dotychczasowej literaturze – polskiej i zagranicznej – wyrażono różne koncepcje objaśniające naturę art. 872 KC (i ich zagranicznych odpowiedników), których analiza zmierza do pytania – czy do sukcesji w prawie spółek należy stosować tylko przepisy prawa spółek, czy też łącznie przepisy prawa spółek oraz prawa spadkowego?

Książka jest zorientowana głównie na spółkę cywilną wykorzystywaną w obrocie handlowym. Jednak w wielu miejscach będzie się także odnosić do spółek cywilnych, które nie są wykorzystywane w obrocie handlowym.

Przy analizie problematyki śmierci wspólnika powstaje jeden zasadniczy wstępny problem naukowy – podmiotowości prawnej spółki cywilnej. Analiza wskazanego zagadnienia jest jednak na tyle zawiła, że mogłaby zająć zasadniczą część opracowania. Wymagałoby to odniesienia się – mając na względzie rzetelność naukową – do opracowań nawet rangi monograficznej⁹ oraz przedstawienia szczegółowej argumentacji własnej. To z kolei albo zamazywałoby obraz wywodu, względnie powodowałoby, że część pracy byłaby napisana nie na temat. Zadaniem składanego do rąk Czytelnika opracowania jest analiza konkretnych problemów związanych z zastosowaniem art. 872 KC oraz zaproponowanie ich rozwiązań. Mając na względzie ten prakseologiczny problem, za celowe uznano oparcie się na dominującej i stosowanej w praktyce wykładni o braku odrębnej podmiotowości i zdolności prawnej spółki cywilnej. To założenie towarzyszyło wywodom tej pracy. Przyjęta interpretacja nie przynosi wielkich krzywd dla samej pracy z perspektywy naukowej, ponieważ problematyka sukcesji *mortis causa* do spółki cywilnej oraz związane z nią problemy powstają niezależnie od przyznania czy odmowy przyznania odrębnej podmiotowości (zdolności) prawnej spółce cywilnej. Rozbieżności w podejściach powstaną dopiero w kontekście objaśnienia wejścia przez następców w miejsce zmarłego wspólnika majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej (zob. Rozdział XI). To wszystko powoduje, że zajmowanie się w pracy podmiotowością spółki cywilnej jest niepotrzebne, a wręcz niecelowe.

Dla potencjalnego czytelnika nie powinno być zaskoczeniem, że praca w zdecydowanej mierze opiera się na metodzie dogmatycznej. Rozumiem przez to egzegezę tekstów normatywnych, ale także literatury oraz orzecznictwa¹⁰. Jako podstawowe przyjęto w nim podejście funkcjonalne. Opracowanie art. 872 KC nie dotyczy jednak tematyki zupełnie nowej. Dlatego analiza prawna wymagała uwzględnienia dotychczasowego kontekstu historycznego oraz prawnoporównawczego. Z perspektywy historycznej w analizie wzięto pod uwagę dorobek prawa rzymskiego (kontraktu spółki) oraz uregulowania Kodeksu zobowiązań. Z perspektywy porównawczej w analizie uwzględ-

⁹ Zob. przede wszystkim *J. Lic*, Spółka cywilna. Problematyka podmiotowości prawnej, *passim*.

¹⁰ W literaturze różnie rozumiany jest przedmiot tej metody, zob. *D. van Kędzierski*, *Metodologia i paradygmat polskich szczegółowych nauk prawnych*, s. 13–14.

niono systemy, które w swej treści normatywnej oraz aksjologicznej bliskie są rozwiązaniom polskim. Na tej podstawie zbadano porządki: austriackie, francuskie, niemieckie i szwajcarskie. Dorobek wskazanych państw jest bogatszy niżeli dorobek polskiej nauki. Inspiracja problemami, argumentami oraz rozstrzygnięciami tam dokonanymi okazała się być bardzo owocna dla analizy prawa polskiego (zob. szerzej Rozdział I, § 2).

Oddana w ręce czytelnika pozycja opiera się na komentarzu do art. 872 KC przygotowanym przeze mnie do wydawanej przez C.H. BECK serii „Komentarze Prawa Prywatnego” pod red. K. Osajdy. Komentarz jest opublikowany w Legalisie oraz w wersji papierowej pt. „Tom IVC. Prawo spadkowe przedsiębiorców”, Warszawa 2022. Książka ta jest opracowaniem poszerzonym o treści, które ze względu na formę i cele rodzaju publikacji nie mogły się w komentarzu znaleźć. Nie stanowi ona jednak końcowej formy analizy zagadnień związanych ze śmiercią współnika w spółce cywilnej. Praca będzie się nieustannie rozwijać w formie komentarza. Z tej perspektywy gorąco zachęcam wszelkie zainteresowane osoby do oceny zapytrań przyjętych w pracy, a zwłaszcza do konstruktywnych ocen krytycznych. Będę uważnie śledził wszelkie prace obejmujące problematykę śmierci współnika spółki cywilnej, aby następnie odnieść się do nich w formie komentarza do art. 872 KC.

Za możliwość udziału w komentarzach – jak i przygotowania na ich podstawie tej książki – dziękuję przede wszystkim prof. dr. hab. *Konradowi Osajdzie*. Nie jest częste, aby osoba z tak ogromnym doświadczeniem oraz dorobkiem naukowym była w stanie udzielić kredytu zaufania osobie młodej, na początku swojej działalności naukowej. To wielkie wyróżnienie – jak mogę bez przesady stwierdzić – zmieniło moje postrzeganie pracy naukowej.

Wyjątkowe podziękowania pragnę również złożyć dr. *Witoldowi Borysiakowi*. Ilości zasług Pana Doktora oraz mojej wdzięczności nie jestem w stanie wyrazić w kilku zdaniach. Wiele z przygotowanych przeze mnie opracowań podlegało bardzo szczegółowej, drobiazgowej i niezmiernie skrupulatnej ocenie w ramach tutorialu w Collegium Invisible. Tak też było w przypadku manuskryptu tej pracy, dzięki czemu nabrała ona dużo lepszego kształtu niż pierwotnie.

Wyniki opracowania stanowią sumę procesów myślowych, których nie dokonałem zupełnie samodzielnie. Uprawianie nauk prawnych jest w moim odczuciu dyscypliną drużynową. Publikacja tej książki stanowi zasługę wielu osób, którym chciałbym w tym miejscu wyrazić ogromne podziękowania. Na szczególne wyróżnienie za wsparcie naukowe zasługuje dr *Kacper Górniak*. Liczne rozmowy i dyskusje pozwoliły mi niejednokrotnie wyjść z – jak się później okazywało – tylko pozornego impasu.

Książkę tę dedykuję z wdzięcznością mojej żonie – Kamili. Szczególne podziękowania składam również całej rodzinie za wychowanie oraz ukształtowanie mojej osoby.

[Przejdź do księgarni →](#)



ksiegarnia.beck.pl